

W S T Ę P

Po ucieczce 13 maja 1901 r. ze szpitala Mikołaja Cudotwórcy w Petersburgu Józef Piłsudski udał się przez Rewel i Rygę na Polesie — do majątku sympatyczki P. P. S. p. Lewandowskiej, Czysto-Łuża, dokąd przybyła też wypuszczona już za kaucją jego żona. W parę tygodni później Józef Piłsudski przyjechał do Kijowa, gdzie odwiedził świeżo zorganizowaną drukarnię «Robotnika». Wkrótce potem oboje Piłsudscy wyjeżdżają przez Zamość i Tomaszów do Galicji. Po pięcioletnim prawie pobycie we Lwowie i dziesięciodniowym w Krakowie oboje Piłsudscy osiadają na czas dłuższy w Zakopanem, poczem udają się do Londynu, gdzie mieścił się emigracyjny ośrodek P. P. S. — jej Komitet Zagraniczny. Tu, na dalekim północno-zachodnim przedmieściu -- Leytonstone, w małym pokoiku lokalu partyjnego przy ulicy Colworth Road nr 67, na tzw. «Lingwoodzie» (nazwa domu, w którym mieściły się — zecernia, skład wydawnictw, archiwum i sekretariat zagraniczny P. P. S.), Piłsudski znalazł się w końcu listopada 1901 r. Jednakże stały pobyt na emigracji londyńskiej nie nęcił J. Piłsudskiego. W miejscowych pracach zagranicznej organizacji P. P. S. bierze on tylko dorywczy udział, występując na paru zebraniach, natomiast prowadzi ożywioną korespondencję z szeregiem towarzyszy emigrantów i z organizacją krajową. W tym czasie (w końcu stycznia 1902 r.) wysłała na zaproszenie redakcji pisma rosyjskiego «Swoboda» artykuł «Samowładczy gospodarze Polski», a na początku kwietnia opuszcza Londyn, udając się do Galicji. Po krótkim pobycie w Krakowie i Lwowie jedzie nielegalnie do zaboru rosyjskiego, gdzie przystępuje do prac, związanych z reorganizacją partii. Niebawem już jednak widzimy go znowu w Galicji, gdzie osiedla się na stałe. Mieszkając w zimie w Krakowie, w lecie w Zakopanem, odbywa częste wycieczki kon-

spiracyjne za kordon, do zaboru rosyjskiego, gdyż po powrocie do czynnego życia politycznego z natury rzeczy wysuwa się znowu na naczelne stanowisko w partii i silnie oddziaływa na jej rozwój organizacyjny i ideologiczny.

Galicja w tych czasach staje się bazą operacyjną dla wszystkich bez wyjątku grup politycznych, działających nielegalnie na gruncie zaboru rosyjskiego. Wpływ socjalistów polskich z Galicji i przede wszystkim Ignacego Daszyńskiego w Wiedniu gwarantował emigrantom polskim w Galicji, nie mieszającym się czynnie do miejscowego życia politycznego, prawo azylu. To też w Galicji — w Krakowie i we Lwowie — zogniskowały się wszystkie, dawniej prowadzone zagranicą, roboty polityczne P. P. S. Do Krakowa został przeniesiony «Przedświt» londyński, w Krakowie funkcjonował konspiracyjnie Komitet (względnie Wydział) Zagraniczny P. P. S., w Krakowie i we Lwowie skupiały się coraz liczniejsze grupy emigrantów z zaboru rosyjskiego, którzy wytworzyli tu tajne sekcje Oddziału Zagranicznego P. P. S. Na gruncie galicyjskim odbywały się narady i konferencje partyjne, stąd wyjeżdżali do «kraju» (jak nazywano zabór rosyjski) emisariusze i funkcjonariusze partyjni, tu chronili się przed aresztowaniem skompromitowani działacze.

Wkrótce po powrocie z kilkotygodniowego pobytu w zaborze rosyjskim Józef Piłsudski zajął się redagowaniem nowego organu partyjnego «Walka», specjalnie przeznaczonego dla Litwy, a powstałego z jego inicjatywy. Nie tylko go redagował, ale wypełniał prawie w zupełności swymi artykułami i notatkami trzy pierwsze numery.

Przebywanie w Galicji emigrantów z zaboru rosyjskiego stykało ich bezpośrednio z miejscowymi działaczami Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej Galicji i Śląska. Stąd wzajemne oddziaływanie przedstawicieli polskiego ruchu socjalistycznego dwóch zaborów. Nie mając możliwości brania jawnego udziału w pracy organizacyjnej towarzyszy galicyjskich, uchodźcy z zaboru rosyjskiego zasilali swymi artykułami i informacjami prasę miejscową i, utrzymując stosunki osobiste z kierownikami ruchu, informowali ich o charakterze i celach rewolucji w zaborze rosyjskim, uzyskując ich pomoc moralną tak wobec opinii polskiej, jak i w Międzynarodówce. Pod tym względem bardzo doniosłe skutki pociągnęły za sobą stosunki

Józefa Piłsudskiego z najwybitniejszym przywódcą ruchu galicyjskiego, posłem do parlamentu austriackiego Ignacym Daszyńskim. Oddziaływanie bowiem na niego dawało maksimum wpływów na całą jego partię oraz zapewniało poparcie P. P. S. w obozie międzynarodowym, ceniącym Daszyńskiego jako wybitnego parlamentarzystę socjalistycznego w Austrii.

Bliska styczność z socjalistami polskimi w Galicji pobudziła Józefa Piłsudskiego do umieszczania prac publicystycznych w ich wydawnictwach. Tak w «Promieniu» zjawiał się jego artykuł «Jak stałem się socjalistą», w «Kalendarzach Robotniczych» drukowało się kilka artykułów i wspomnień, wreszcie w organie codziennym Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej Galicji i Śląska — krakowskim «Naprzodzie» — ukazała się seria felietonów o warunkach walki rewolucyjnej pod caratem, wydana później w oddzielnym tomie («Bibuła»).

Wybuch wojny japońskiej skierowuje działalność J. Piłsudskiego na nowe tory, co się odzwierciadla w jego korespondencji z tego okresu (list do Komitetu Zagranicznego P. P. S. z końca lutego 1904 r.). Z planu wyzyskania dla rewolucji w Polsce sytuacji wojennej wynikała konieczność porozumienia się z rządem japońskim. Józef Piłsudski udaje się tedy w ostatnich dniach maja 1904 r. przez Londyn, Liverpool, Nowy Jork, Chicago, San-Francisco do Japonii. Dn. 8 lipca 1904 r. Józef Piłsudski wraz z Tytusem Filipowiczem stanęli w Yokohamie, nazajutrz zaś w Tokio. Dn. 11 lipca Józef Piłsudski wręczył urzędnikowi japońskiego ministerstwa spraw zagranicznych Kawakami opracowany w drodze memoriał o sytuacji w Rosji i znaczeniu kwestii polskiej dla Japonii.

Po powrocie z Japonii przez Kanadę i Londyn do kraju okres pierwszej rewolucji rosyjskiej 1905—1906, jak i dobę reakcji porewolucyjnej Józef Piłsudski spędził również w Galicji, skąd wyjeżdżał raz po raz na czas krótszy czy dłuższy do zaboru rosyjskiego, bądź jako członek Centralnego Komitetu Robotniczego P. P. S., bądź jako kierownik Organizacji Bojowej i uczestnik odbywających się tam konferencji i zjazdów. W tym okresie Józef Piłsudski wywiera olbrzymi wpływ na charakter i sam przebieg walki rewolucyjnej w zaborze rosyjskim. Na konferencjach partyjnych, poczynając od 5-tej Konferencji C. K. R. z 17—20 października 1904 r. w Krakowie, na Radzie partyjnej z czerwca 1905 r., na I konferencji

bojowej w Krakowie z 5—12 lipca 1906 r., na VIII i IX zjazdach P. P. S. J. Piłsudski wygłaszał dłuższe przemówienia, zabierał dorywczo głos w dyskusji, stawiał wnioski i rezolucje, zadawał pytania i udzielał odpowiedzi. Wszystko to było mniej lub bardziej dokładnie protokołowane, lecz protokoły te, zachowane w Archiwum P. P. S., nie były dotychczas ogłaszane drukiem w całości. W pracach Wł. Pobóg-Malinowskiego, przede wszystkim w t. II jego monografii «Józef Piłsudski» protokoły te zostały wyzyskane, o ile dotyczyły osoby Józefa Piłsudskiego i potrzebne były autorowi do jego celów konstrukcyjnych. Jednakże wszystkich tych cytatach, przytoczonych przez Wł. Pobóg-Malinowskiego, nie można było traktować analogicznie do reszty materiałów, wypełniających «Pisma Zbiorowe». Pomijając już ich fragmentaryczność i niedokładność w bardzo wielu wypadkach, pochodzącą z niedość ścisłego protokołowania, stanowią one ułamki, najczęściej bardzo drobne, większych całości i bez podania tych całości nie mogą być należycie zrozumiane. Wobec takiego stanu rzeczy nie uznaliśmy za możliwe przytaczanie tych fragmentów, odbiegających zasadniczo pod względem swego charakteru od wszystkiego, co ogłasza niniejsze wydawnictwo.

Z tego samego okresu rewolucyjnego pochodzi parę dokumentów, odzwierciedlających poglądy Józefa Piłsudskiego na istotę, charakter i cele Organizacji Bojowej, której był kierownikiem. Dokumenty te są przeważnie związane z IX (wiedeńskim) zjazdem P. P. S., odbytym w listopadzie 1906 r. Na zjeździe tym uwydatnił się w całej jaskrawości antagonizm między Organizacją Bojową a ówczesnym kierownictwem P. P. S. Zjazd ten był widownią rozłamu partyjnego, który nastąpił wskutek postawienia poza obrębem partii Organizacji Bojowej. Do usuniętych «poza obręb partii» członków Organizacji Bojowej przyłączył się szereg delegatów poszczególnych okręgów i działów pracy partyjnej, ustępując ze zjazdu i zakładając odrębną organizację w postaci Frakcji Rewolucyjnej P. P. S. W ich imieniu została odczytana przez Józefa Piłsudskiego deklaracja, najprawdopodobniej przez niego ułożona. W związku z usunięciem «poza obręb partii» członków Organizacji Bojowej znajduje się też «Deklaracja złożona przez Delegatów Konferencji Bojowej na dziewiątym Zjeździe P. P. S.». Pomimo, że jest ona niewątpliwym wyrazem po-

głędów również Józefa Piłsudskiego, nie przedrukowujemy jej w tekście niniejszego tomu, gdyż z samego jej brzmienia wynika wyraźnie, że jest owocem pracy zbiorowej. Tak samo nie przedrukowaliśmy wydanej zaraz po IX zjeździe broszury «W sprawie Organizacji Bojowej Polskiej Partji Socjalistycznej» (1906, Wydawnictwo Wydziału Bojowego P. P. S., 8-ka, str. 38). Broszura ta obejmuje — poza wyżej wymienionymi deklaracjami — na str. 5—23 artykuł, wyjaśniający stanowisko zasadnicze Organizacji Bojowej wobec całokształtu zagadnień partii. Jakkolwiek treść tego artykułu najniewątpliwiej odpowiada ówczesnym poglądom Józefa Piłsudskiego, to jednak dotychczasowe badania stylu artykułu i okoliczności, towarzyszących jego powstaniu, nie pozwalają stwierdzić z całą stanowczością, że jest to praca Józefa Piłsudskiego. Dlatego też, nie przesądzając wyników dalszej wszechstronnej analizy tego artykułu, nie uznaliśmy za możliwe przedrukować go w niniejszym zbiorze. Natomiast podajemy przedruk artykułu «Polityka Walki Czynnej» z «Trybuny» krakowskiej. Jakkolwiek artykuł ten, podpisany przez T-z (Tytusa Filipowicza), nie wyszedł bezpośrednio spod pióra Józefa Piłsudskiego, to jednak — jak wiemy z relacji T. Filipowicza i A. Śliwińskiego — był on inspirowany i przejrzany przez niego, tak, że musimy Józefa Piłsudskiego uznać tu za właściwego autora artykułu, tym bardziej, że oddaje on zupełnie ściśle ówczesne jego poglądy. Po rozłamie w P. P. S., dokonany na zjeździe wiedeńskim, i utworzeniu się Frakcji Rewolucyjnej, Józef Piłsudski przebywał częściowo w zaborze rosyjskim, częściowo w Galicji, gdzie brał udział w życiu skupiającej się tam emigracji P. P. S. Trzy listy jego do Ignacego Boernerera, zamieszczone w tym tomie, świadczą o jego zainteresowaniu się losem poszczególnych rozbitków stłumionego ruchu rewolucyjnego.

W dobie upadku ruchu rewolucyjnego w zaborze rosyjskim po latach 1906—1907 Józef Piłsudski mieszkał w Galicji, dojeżdżając nielegalnie do zaboru rosyjskiego. W tym czasie odbywa się poszukiwanie nowych dróg dla wznowienia ruchu pod dawnym, odrodzonym, hasłem niepodległości i nadawanie mu nowych form organizacyjnych. Nastroje i poglądy J. Piłsudskiego w tym czasie odbijają jego listy (do dra Witolda Jodki i dra Feliksa Perla), umieszczone w tym to-

mie. Zwłaszcza list ostatni, pisany przed wyprawą bezdańską (we wrześniu 1908 r.), jest niezmiernie charakterystyczny. Skonkretyzowanie ówczesnego stanowiska J. Piłsudskiego zawiera jego artykuł «Jak mamy się gotować do walki zbrojnej», wydrukowany w nrze 226 «Robotnika» z r. 1908.

Do tomu «Pism Zbiorowych» Józefa Piłsudskiego weszły w układzie ściśle chronologicznym wszystkie prace z lat 1901—1908, w ten czy inny sposób ogłoszone dotychczas. Treść tego tomu różni się od zawartości t. II «Pism - Mów - Rozkazów» tym, że 1) przeniesiono do t. III przedruk 2-ch broszur — «Geografja militarna Królestwa Polskiego» oraz «Zadania praktyczne rewolucji w zaborze rosyjskim», jako ogłoszone już po r. 1908 i stanowiące owoc pracy Józefa Piłsudskiego w nowym, porewolucyjnym okresie, 2) włączono materiał, nieznany w czasie drukowania «Pism - Mów - Rozkazów», a podany w tomie dodatkowym, wydanym w r. 1936 i 3) dodano artykuł «Polityka walki czynnej» z «Trybuny» 1906 r., deklarację delegatów ustępujących z IX zjazdu P. P. S. i 3 listy do Ignacego Boernera.

Leon Wasilewski